

УДК 930(477)=161.2(091)“18/19”

Бойко-Гагарін Андрій Сергійович

кандидат історичних наук
 провідний науковий співробітник
 сектору нумізматики, фалеристики, медальєрики і боністики,
 Національний музей історії України
 (Київ, Україна)
boiko.gagarin@gmail.com

Dr. Boiko-Haharin Andrii S.

Candidate of Historical Sciences (PhD),
 leading researcher
 sector of numismatics, phaleristics,
 medals and bonistics,
 National Museum of Ukrainian History
 (Kyiv, Ukraine)

ВІДЗНАКИ УКРАЇНСЬКИХ СПОРТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

THE BADGES OF UKRAINIAN SPORT ORGANIZATIONS OF THE END OF THE 19TH – THE BEGINNING OF THE 20TH CENT. FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM OF UKRAINIAN HISTORY

Анотація

У статті розглядаються пам'ятні відзнаки та бейджі українських спортивних організацій, що використовували на рубежі ХІХ–ХХ ст. та нині зберігаються у колекції Національного музею історії України. Пам'ятки фалеристики, що належали колекції Українського вільного університету у Празі й умовно об'єднані у “Празьку колекцію”, сьогодні дають можливість відкрити нові, раніше не досліджені сторінки історії українського спорту та скаутського руху (Пласту). Вперше опубліковано бейдж організації “Лісові чорти” у вигляді емблеми, що раніше не був відомий як окрема відзнака.

Ключові слова: Національний музей історії України, Український вільний університет у Празі, фалеристика, спорт, спортивні організації, “Празька колекція”, “Лісові Чорти”, “Сокіл”, український Пласт.

Summary

This article deals with the memorial orders and badges of the Ukrainian sport organizations which were acting at the turn of the 20th century. Now the orders and badges are kept in the collection of the National Museum of Ukrainian History. The faleristic items from the Ukrainian Free University in Prague, which are nowadays united in the ‘Prague collection’, open the new unknown pages of the Ukrainian sport and scout movement (‘Plast’). There is the first publication of the badge of the ‘Forest Demons’ organization (emblem) which was not previously recognised as a separate badge.

Key words: National Museum of Ukrainian History, Ukrainian Free University in Prague, faleristics, sport, sport organizations, ‘Prague collection’, ‘Forest Demons’, ‘Sokol’, Ukrainian ‘Plast’.

У статті розглядаються пам'ятні відзнаки та бейджі українських спортивних організацій, що використовували на рубежі ХІХ–ХХ ст. та нині зберігаються у колекції Національного музею історії України (далі – НМІУ).

Фондове зібрання НМІУ нараховує понад 1 млн од. зб. У секторі нумізматики, фалеристики, медальєрики та боністики зберігається бл. 120 тис. пам'яток: монет, настільних медалей, банкнот, цінних паперів, печаток, торгового інвентарю, жетонів; бл. 12,5 тис. орденів, пам'ятних відзнак та значків. У групі фалеристики на окрему увагу заслуговують передані з Центрального історичного архіву УРСР патріотичні відзнаки та бейджі (бл. 1 700 од. зб.), що походять із колекцій Українського вільного університету в Празі (заснований 1921 р.) та Музею визвольної боротьби України у Празі (1925–1948), у зібранні якого на початок Другої світової війни

налічувалося понад 1 млн од. зб. Музейна колекція зазнала значного пошкодження та була частково знищена під час бомбардування Праги 14.02.1945 р., після розформування пражського музею була вивезена до СРСР.

Зазначені пам'ятні відзнаки репрезентують національно-визвольну боротьбу народів, що перебували у складі Російської та Австро-Угорської імперій – соціальні, військові та політичні події польської, білоруської, австрійської, російської та української історії кін. XIX – перш. пол. XX ст., зокрема Української Революції 1917–1921 рр.

Показово, що зазначені відзнаки (умовно названі “Празькою колекцією”) були прийняті до НМІУ під загальним інвентарним номером **МДМ–1 431**. Пізніше до цього номера були присвоєні додаткові окремі номери кожного знаку. Те, що “Празьку колекцію” тривалий час не досліджували та не описували, може пояснюватися необхідністю збереження зазначеного зібрання (що вміщувало заборонені та переслідувані за радянської доби матеріали) від знищення.

У вітчизняній історичній науці вивчення українських патріотичних відзнак є актуальним. Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми зробили українські фалеристи С. Пахолко¹ та М. Чмир², окремі питання досліджували Я. Семотюк³, Ю. Мисько та С. Пивоваров⁴, А. Рудиченко⁵, В. Манзуренко⁶, В. Кон'яго та О. Ладижинський⁷; матеріали музейних колекцій вивчав О. Круковський⁸; В. Карпов⁹ дослідив кокарди товариства “Сокіл”, А. Сова¹⁰ – емблеми українських молодіжних організації. Статті про деякі українські відзнаки публікували часописи “Український визвольний рух”, “Львівські нумізматичні записки” та “Нумізматика і фалеристика”. Американський вчений польського походження З. Веселовські¹¹ склав каталог польських патріотичних знаків та бейджів, до якого були включені й українські матеріали. Ґрунтуючись на нововиявлених даних, низку раніше невідомих знаків опублікував польський дослідник В. Стела¹².

Цією статтею ми вводимо до наукового обігу раніше не публіковані відзнаки та бейджі українських спортивних організації (що, перебуваючи в складних умовах соціально-економічних та військово-політичних потрясінь, пропагували здоровий спосіб життя, фізичний розвиток та готовність до захисту рідної землі від ворогів), які зберігаються в колекції НМІУ.

Одним із ранніх знаків у колекції НМІУ є відзнака 1909 р. українського спортивного клубу “Сянова Чайка” із Перемишля¹³ (рис. 1). Члени цієї організації опановували гру в футбол, метання дисків, верхову їзду, під супроводом військових навчалися стрільбі зі зброї, займалися зимовими видами спорту. Із початком Першої світової війни клуб занепадав, і відродився лише у 1920 р. Серед відомих товариських матчів клубу варто звернути увагу на зустрічі 1912 р. із командами “Скала” та “Погонь” (Стрий), “Лехія” (Львів).

1 Пахолко С., Сова С. Історія пропам'ятної таблиці на фалеристичних пам'ятках III Краєвого здвигу у Львові в 1934 р. // Нумізматика і фалеристика. – № 3. – квітень–вересень 2015. – Київ, 2015. – С. 26–28; Пахолко С., Дмитрів М. Історія, закарбована в металі. Українська фалеристична спадщина (XIX – перша половина XX ст.). – Львів, 2011. – 175 с.; Пахолко С., Мартин О. Фалеристичні пам'ятки Галичини першої половини XX століття. – Львів, 2014. – 139 с.

2 Чмир М. Однострій та знаки розрізнення військовиків збройних сил ЗУНР (ЗОУНР) 1918–1919 рр. // Український визвольний рух. – № 9. – Львів, 2007. – С. 181–247.

3 Семотюк Я. Українські військові відзнаки. Ордени, хрести, медалі та нашивки. – Торонто: Наукове товариство ім. Шевченка в Канаді, 1991. – 50 с.

4 Мисько Ю., Пивоваров С. Медальєрика і фалеристика Буковини (кінець XVIII – 40-ві роки XX ст.). – Чернівці, 2017. – 183 с.

5 Рудиченко А. И., Тинченко Я. Ю. Награды и знаки национальных армий и правительств. Украина. Белоруссия. Литва. Учредительные документы, изготовление, практика награждения, типы и разновидности. – Киев, 2011. – 448 с.

6 Манзуренко В. Лицарі срібного хреста бойової заслуги 1-ого та 2-ого класів // Український визвольний рух. – № 9. – Львів, 2007. – С. 248–278.

7 Konyago V. L. The Legion of Ukrainian Sich Riflemen Badges, Medals, and other items. – Shevchenko Scientific Society. – Vol. 48. – Second Ed. – Toronto, 2014. – 102 p.

8 Круковський О., Пахолко С. Українська фалеристика (із фондів Львівського історичного музею). – Львів, 2011. – 120 с.

9 Карпов В. Проблематика становлення української уніформістики в новітній період // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Зб. наук. пр. – Число 26–27. – Київ, 2015. – С. 398–401.

10 Сова А. Актуальні питання вивчення символіки українських молодіжних організації Галичини кінця XIX – першої третини XX ст. // Український визвольний рух. – № 9. – Львів, 2007. – С. 157–180.

11 Wesolowski Z. P. Polish Orders, Medals, Badges and Insignia, Military and Civilian decorations 1705–1985. – Miami, 1985.

12 Stela W. Polskie ordery i odznaczenia. – Vol. IV. – Warszawa, 2014. – 480 s.

13 Український спорт в Галичині // Юнак. – Ч. 6. – Червень, 1966. – С. 8–9.

Знак виготовлено у формі 5-кутного геральдичного щита з дугоподібною правою стороною. З лицьового боку знак поділений на три поля, забарвлені синьою та жовтою емаллями. У верхньому лівому куті на синьому тлі розміщено знак клубу та напис "У. С. К." (Український Спортовий Кружок). Посередині, на жовтому тлі, зазначено напис "СЯНОВА / ЧАЙКА". Унизу, на синьому тлі, зазначена дата "1909". Зворотний бік без написів та зображень, кріплення складається зі шпильки, приєднаної до металевого щитка вістрям донизу.

У колекції НМІУ зберігається також знак першої спортивної організації на теренах сучасної України – патріотично-гімнастичного товариства "Сокіл-Батько" (заснований 1891 р. у с. Купчинці Тернопільської обл., із 1894 р. його відділ діяв у Львові), діяльність якого поширювалася на Галичину та Буковину (рис. 2). На прапорі товариства було зображено герб Галичини – золотого лева, що спирається на скелю, та емблему товариства – птаха з тягарцями (гантелями) у кігтях. Метою товариства було виховувати в українців єдність, силу, почуття честі, дисципліну.

Знак товариства "Сокіл" із зібрання НМІУ має вигляд металевої розети з гофрованим краєм, у центрі якої на малиновому кризу розташовано сріблясту накладку у вигляді емблеми товариства – орла з важкоатлетичними гантелями у лапах. Зворотна сторона знаку не містить зображень чи написів. Кріплення має вигляд шпильки, припаяної вістрям донизу до жовтої прямокутної пластини з клеймом львівської фірми Е. М. Унгера (Eugeniusz Marian Unger), яка виготовляла значки та медалі.

Цей один із перших знаків товариства "Сокіл", виготовлений у Львові, З. Веселовські¹⁴ включив до свого каталогу як польську відзнаку.

У колекції НМІУ також зберігається ювілейний знак, виготовлений до "III Краєвого здвигу у Львові" з нагоди 40-річчя товариства "Сокіл" (1934). До цієї події були випущені відзнаки 3-х типів, кількістю понад 8 тис. од., які носили на синьо-жовтій стрічці. На кошти від їхньої реалізації були придбані ділянки "Українського Города у Львові"¹⁵.

Знак із зібрання НМІУ має вигляд 5-кутного щита з прямим верхом та клиноподібним низом (рис. 3). На лицьовому боці у центрі зображено сокола із розпростертими крилами та гілкою калини у дзьобі, який у кігтях тримає цифру "40"; нижче – дві схрещені гантелі. Зворотний бік не має зображень та написів. Кріплення у вигляді круглої гайки з написом по колу "С. Собчик**Львів", що закручується на штифт.

У зібранні пам'яток фалеристики НМІУ також наявні виконані у чорному (імовірно цинку) (рис. 4) та жовтому з посрібленням (рис. 5) металах дві відзнаки у вигляді сокола. Лицьова сторона знаків зображує сокола вліво із піднятими догори крилами, який нічого не тримає в лапах. Обидва знаки кріпляться за допомогою напаяної вістрям донизу голки. Можна із впевненістю стверджувати, що ці знаки мають відношення до товариства "Сокіл". Проте прізвище їхнього виробника, час та причину виготовлення ще треба з'ясувати.

Першою національною скаутською організацією України, із штаб-квартирою у Львові, був створений восени 1911 р. "Пласт", назва (автором якої був відомий український педагог І. М. Боберський) якого походить від англійського "scouting" – розвідка. Метою Пласту є патріотичне виховання української молоді на свідомих громадян. Організаторами пластових гуртків були І. Чмола, О. Тисовський та П. Франко. У 1913 р. був створений Пластовий комітет, який об'єднав пластові курені у крайову організацію. Австрійська влада сприяла діяльності Пласту. Пластуни брали активну участь у захисті незалежності ЗУНР та УНР, активно сприяли визвольному рухові.

У колекції НМІУ зберігається відзнака всесвітньої молодіжної лівоцентристської сіоністської організації "Ха-Шомер Ха-Цаїр" (рис. 6), що була створена у 1916 р. за ініціативи та підтримки Єврейського Агентства (Сохнут) як аналог скаутських організації для євреїв. Ця організація підтримувала цінності соціалістичного сіонізму, що поєднував сіонізм та соціал-демократію. Формою учасників руху була синя сорочка із білим скаутських шнуром. 1920 р. у Львові пройшов 2-й з'їзд руху "Шомер-Цаїру", в 1927 р. у СРСР діяльність організації була заборонена. Члени організації брали активну участь у підтримці євреїв в усьому світі, у русі супротиву в Польщі, Румунії, Угорщині, Литві та Словаччині, зокрема під час повстання у Варшавському гетто.

Відзнака зазначеної єврейської скаутської організації у зібранні НМІУ має вигляд емблеми організації. На лицьовому боці в центрі знаку зображено геральдичну лілію, вміщену до зірки Давида, обрамленої вінком із лаврової (ліворуч) та дубової (праворуч) гілок, унизу прикрашених стрічкою з написами на івриті: "Шомер Цаїр" (ліворуч 4 символи, праворуч – 3), що у перекладі українською означає "Юний страж". Зворотний бік не має зображень, у центрі припаяний штифт, на який кріпиться кругла гайка із двома вушками.

¹⁴ Wesolowski Z. P. Op. cit. – # 1361.

¹⁵ Пахолко С., Сова С. Історія пропам'ятної таблиці на фалеристичних пам'ятках III Краєвого здвигу у Львові в 1934 р. ... – С. 26–28, Рис. 8.

У колекції НМІУ зберігається відзнака у формі поєднаних кільцем 3-х яструбових пір'їн у вигляді геральдичної лілії – символу всесвітнього скаутського руху, що, згідно зі Статутом Пласту, є поширеною в багатьох країнах емблемою міжнародного скаутського руху (рис. 7). У лівому та правому променях зроблені наскрізні отвори у вигляді 5-променевої зірки. Віссю центрального променя є вертикальна лінія, поля променів заповнені рельєфними крапками. Зворотний бік без зображень, кріплення має вигляд шпильки, припаяної вістря донизу.

Масовою відзнакою пластунів, яку носили після прийняття пластової присяги, були нагрудні знаки з емблемою Пласту, розробленою Робертом Лісовським та затвердженою 05.01.1921 р. Один із таких знаків перебуває у зібранні НМІУ (рис. 8). На його лицьовому боці зображено тризуб, переплетений із білою геральдичною лілією, що символізує обов'язки пластуна: бути вірним Богові та Україні, допомагати іншим та слухати пластового проводу. Зворотний бік не має зображень.

Найвищою нагородою Пласту була "Свастика вдячності", якою Верховна пластова команда відзначала осіб, які не були членами Пласту, але підтримували та допомагали організації. Знак із зібрання НМІУ (рис. 9) має вигляд прямокутної правосторонньої свастики з накладною емблемою Пласту. Кріплення здійснюється за допомогою штифта та круглої гайки, на якій зазначено знак "№" без цифри. Гайку прикрашено рослинними орнаментами, круговим обідком із крапок та стилізованим зображенням мотузки. Зворотні сторони знаку та гайки не мають зображень та написів.

У колекції НМІУ зберігаються раніше неопубліковані дві відзнаки створеного 1922 р. у Львові пластового гуртка (в 1925 р. переформованого у курінь) "Лісові Чорти" (рис. 10, 11), який у 20–30-х рр. ХХ ст. брав активну участь у організації таборів та мандрівок для молоді, впорядкуванні могил Українських січових стрільців, проведенні урочистостей на честь видатних подій. Серед учасників куреня були Р. та Ю. Шухевичі, С. Щуровський, В. Мурський та інші¹⁶. Дослідник С. Пахолко свого часу опублікував знак у вигляді емблеми куреня (голова чорта вліво), поміщеного на червоно-синю розетку, вказуючи на ймовірний час та місце його виготовлення: 1950-ті рр., США¹⁷.

Лицьова сторона відзнак із зібрання НМІУ оформлена у вигляді оберненої вліво голови чорта із рогами, загостреними вухами та гачкуватим носом. Зворотна сторона не містить зображень, кріпленням служать припаяні металеві стрижні. Обидва знаки у верхній та нижній частині мають по два невеликі отвори, що свідчать про можливе нашивання на одяг чи головний убір. Імовірно, що ці знаки є першими відзнаками куреня "Лісові Чорти", отже, можуть бути датовані поч. 1920-х рр.

12–13 червня 1927 р., на Зелені свята, відбулася зустріч пластунів 3-ї Верховинської округи, на згадку про яку було випущено пам'ятний знак, яким під час цієї зустрічі був нагороджений курінь "Лісові Чорти". Представлений у колекції НМІУ пам'ятний знак (рис. 12) круглої форми, в центрі зображено пластуна у пластунському капелюсі та краватці, із сигнальною трубою, обличчям уліво. На другому плані зображений намет з прапором серед ялин під хмарами. Ліворуч розміщено герб українського Пласту та дубовий листок. Унизу – написи: "**12.-13.-VI. 1927 СТРИЧА З. В. О.**" (3-я Верховинська округа). Зворотний бік без зображень, кріплення виконано у формі припаяної (ймовірно на свинець) голки вістря донизу.

1936 р. у Празі відбулося святкування 25-ліття українського Пласту, під час якого автора багатьох пластових відзнак – професора Р. Лісовського, а також активістів пластового руху П. Богацького, Е. Кульчицького та І. Чмолу було нагороджено "Свастикою вдячності".

Із нагоди цього ювілею у Празі було випущено відзнаку, представлену в колекції НМІУ (рис. 13), що має форму 8-кутного щита, краї якого обрамлені орнаментом, подібним до мотузки (стилізованої лаврової гілки). На лицьовому боці в центрі поміщено герб Пласту із цифрою "**25**". Вище зазначені рік заснування та дата відзначення ювілею: "**1911–1936**". Нижче літерами, стилізованими під староукраїнський шрифт, зазначено напис: "**У П У**" [Український пластовий улад – Авт.]. Нижче розміщені дрібні літери: ліворуч – "**Р**", праворуч – "**А**". Зворотний бік знаку без зображень, містить вдавлене дзеркальне відображення лицьової сторони, кріплення у вигляді шпильки, припаяної до знаку, вістря донизу.

Таким чином, ми визначили та ввели до наукового обігу 15 відзнак, що висвітлюють історію та розвиток українських спортивних організацій на межі ХІХ–ХХ ст. У процесі їх дослідження вдалося визначити та вперше дослідити неописані різновиди знаку товариства "Сокіл", а також раніше невідомі відзнаки організації "Лісові

¹⁶ Пахолко С., Сова С. Історія пропам'ятної таблиці на фалеристичних пам'ятках ІІІ Краєвого здвигу у Львові в 1934 р. ... – С. 17.

¹⁷ Пахолко С., Сова С. Історія пропам'ятної таблиці на фалеристичних пам'ятках ІІІ Краєвого здвигу у Львові в 1934 р. ... – С. 18.

Чорти”.

Перспективи дослідження.

Пошук, визначення, класифікація та публікація пам'яток української фалеристики нині є особливо актуальними в умовах патріотичного та соціального піднесення українського народу. Метою вивчення та дослідження пам'яток української фалеристики ми бачимо створення каталогу відзнак, медалей та бейджів, що мають відношення до процесів державотворення та прагнення українців до свободи і незалежності, звільнення від окупаційного гніту, визнання права на самобутність та гідне місце серед повноправних європейських народів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Konyago V. L.* The Legion of Ukrainian Sich Riflemen Badges, Medals, and other items. – Shevchenko Scientific Society. – Vol. 48. – Second Ed. – Toronto, 2014. – 102 p.
2. *Stela W.* Polskie ordery i odznaczenia. – Vol. IV. – Warszawa, 2014. – 480 s.
3. *Wesolowski Z. P.* Polish Orders, Medals, Badges and Insignia: military and Civilian decorations, 1705–1985. – Miami, Fla., USA: Print. Services, 1986. – 403 p.
4. *Карпов В.* Проблематика становлення української уніформістики в новітній період // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірник наукових праць. – Число 26–27. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. – С. 398–401.
5. *Круковський О., Пахолко С.* Українська фалеристика [з фондів Львівського історичного музею]: [Каталог] / Наук. ред.: І. Сварник, О. Роман; Фотогр. О. Круковського, Р. Шишака, М. Побережного, З. Підперигори; [Львівський історичний музей]. – Львів: Апріорі, 2011. – 120 с.
6. *Манзуренко В.* Лицарі срібного хреста бойової заслуги 1-ого та 2-ого класів // Український визвольний рух. Науковий збірник. – № 9. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху, 2007. – С. 248–278.
7. *Мисько Ю., Пивоваров С.* Медальєрика і фалеристика Буковини (кінець XVIII – 40-і роки ХХ ст.): історико-краєзнавчі нариси. – Чернівці: Друк Арт, 2017. – 183 с.
8. *Пахолко С., Сова С.* Історія пропам'ятної таблиці на фалеристичних пам'ятках III Краєвого здвигу у Львові в 1934 р. // Нумізматики і фалеристика. – № 3 (75). – Квітень–вересень 2015. – Київ, 2015. – С. 26–28.
9. *Пахолко С., Дмитрів М.* Історія, закарбована в металі. Українська фалеристична спадщина (XIX – перша половина ХХ ст.). – Львів: Край, 2011. – 176 с.
10. *Пахолко С., Мартин О.* Фалеристичні пам'ятки Галичини першої половини ХХ століття. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 139 с.
11. *Рудиченко А. И., Тинченко Я. Ю.* Награды и знаки национальнoй армий и правительств. Украина. Белоруссия. Литва. Учредительные документы, изготовление, практика награждения, типы и разновидности. – Киев: Логос, 2011. – 448 с.
12. *Семотюк Я.* Українські військові відзнаки. Ордени, хрести, медалі та нашивки. – Торонто: [б. в.], 1991. – 50 с. (Наукове товариство ім. Шевченка в Канаді ; т. 34).
13. *Сова А.* Актуальні питання вивчення символіки українських молодіжних організації Галичини кінця XIX – першої третини ХХ ст. // Український визвольний рух. Науковий збірник. – № 9. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху, 2007. – С. 157–180.
14. Український спорт в Галичині // Юнак. – Ч. 6 (36). – Червень, 1966. – С. 8–9.
15. *Чмир М.* Однострій та знаки розрізнення військовиків збройних сил ЗУНР (ЗОУНР) 1918–1919 рр. // Український визвольний рух. Науковий збірник. – № 9. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху, 2007. – С. 181–247.

REFERENCES

1. *Konyago V. L.* The Legion of Ukrainian Sich Riflemen Badges, Medals, and other items. Shevchenko Scientific Society. Vol. 48. Second Ed. Toronto, 2014. 102 p. [in English]
2. *Stela W.* Polskie ordery i odznaczenia. Vol. IV. Warszawa, 2014. 480 s. [in Polish]
3. *Wesolowski Z. P.* Polish Orders, Medals, Badges and Insignia, Military and Civilian decorations 1705–1985. Miami, USA, 1985 [in English]
4. *Karpov V.* Problematyka stanovlennia ukrainskoi uniformistyky v novitnii period [The problem of the origin of the Ukrainian uniforms in the newest period] Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky. Zb. nauk. pr. Chyslo 26–27. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2015. – S. 398–401 [in Ukrainian]

5. *Krukovskiy O., Pakholko S.* Ukrainska falerystyka (iz fondiv Lvivskoho istorychnoho muzeiu) [Ukrainian faleristics (from the collection of Lviv historical museum)]. Lviv : Apriori, 2011. 112 p. [in Ukrainian]
6. *Manzurenko V.* Lytsari sribnoho khresta boiovoi zasluhy 1-oho ta 2-oho klasiv [The knights of the silver cross for the battle achievements of 1st and 2nd class] *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh.* № 9. Lviv, 2007. pp. 248–278 [in Ukrainian]
7. *Mysko Yu., Pyvovarov S. V.* Medalieryka i falerystyka Bukovyny (kinets' XVIII – 40-i roky XX st.) [The medals and faleristics of Bucovina (the end of XVIII 40th of XX cent.)]. Chernivtsi: Druk Art. 178 p. [in Ukrainian]
8. *Pakholko S., Sova A.* Istoriiia pro pamiatni tablytsi na falerystychnykh pamiatkakh III Kraievoho zdvyhu u Lvovi v 1934 r. [The history of the memory tables on the faleristic items of the 3rd regional meeting in Lviv in 1934]. *Numizmatyka I falerystyka.* № 3. Kvitén–veresen 2015. Kyiv, 2015. pp. 26–28. [in Ukrainian]
9. *Pakholko S., Dmytriv M.* Istoriiia, zakarbovana v metali. Ukrainska falerystychna spadshchyna (XIX persha polovyna XX st.) [The history minted in metal. The Ukrainian faleristic heritage (XIX – 1st half of XX cent.)]. Lviv: Krai, 2011. 175 p. [in Ukrainian]
10. *Pakholko S., Martyn O.* Falerystychni pamiatky Halychyny pershoi polovyny 20 stolittia [The faleristic heritage of Galicia of the 1st half of XX cent.]. Lviv: Liha-Pres, 2014. 139 p. [in Ukrainian]
11. *Rudychenko A. Y.* Nahrady i znaki natsyonalnykh armiy i pravitelstv Ukrainy, Belorussii, Litvy. Uchredytelnie dokumenty, izghotovlenie, praktyka nahrazhdeniia, typy i raznovidnosti [The orders and insignias of the national armies and governments of Ukraine, Belorussia, Lithuania. The basic documents, producing, the practice of wearing and types]. Kiev: Lohos, 2011. 438 p. [in Russian]
12. *Semotiuk Ya.* Ukrainski viiskovi vidznaky. Ordeny, khresty, medali ta nashyvky [Ukrainian military insignias. Orders, crosses, medals and badges]. Toronto: Naukove tovarystvo im. Shevchenka v Kanadi, 1991. 50 p. [in Ukrainian]
13. *Sova A.* Aktualni pytannia vyvchennia symvoliky ukrainskykh molodizhnykh orhanizatsiy Halychyny kintsia XIX – pershoi tretyny XX st. [The actual questions of the learning of the symbols on Ukrainian youth organizations in Galicia from the end of XIX to the 1st third of XX cent.]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh.* № 9. Lviv, 2007. pp. 157–180 [in Ukrainian]
14. *Ukrainskyi sport v Halychyni // Yunak.* Ch. 6 (36). Cherven, 1966. S. 8–9 [in Ukrainian].
15. *Chmyr M.* Odnostrii ta znaky rozrznennia viiskovykh zbroinykh syl ZUNR (ZOUNR) 1918–1919 rr. [The uniform and insignias of the military forces of Western Ukrainian Peoples Republic in 1918–1919] *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh.* № 9. Lviv, 2007. pp. 181–247 [in Ukrainian]

Перелік ілюстрацій

- Рис. 1.** Відзнака українського спортивного гуртка “Сянова чайка”, Перемишль, 1909 р. Інв. № МДМ–1 431/36. Жовтий метал, емалі. Розмір – 17,6 / 23,1 мм.
- Рис. 2.** Відзнака товариства “Сокіл-Батько”. Майстерня Е. М. Унгера, Львів, початок ХХ ст. Інв. № МДМ–1 431/859. Білий метал, малинові емалі.
- Рис. 3.** Ювілейна відзнака товариства “Сокіл-Батько”, випущена з нагоди 40-ліття. Майстерня С. Собчика, Львів, квітень–травень 1934 р. Автор Павло Ковжун. Інв. № МДМ–143/163. Жовтий метал, посріблення.
- Рис. 4.** Відзнака товариства “Сокіл-Батько”. Виробник та дата випуску невідомі. Інв. № МДМ–1 431/1 709. Сірий метал.
- Рис. 5.** Відзнака товариства “Сокіл-Батько”. Виробник та дата випуску невідомі. Інв. № МДМ–1 431/1 708. Жовтий метал, посріблення.
- Рис. 6.** Знак члена єврейської організації молодіжного руху “Ха-Шомер Ха-Цаїр”, 1916–1927 рр. Інв. № МДМ–1 431/10. Білий метал. Розмір – 25/26,4 мм.
- Рис. 7.** Відзнака Пласту, поч. ХХ ст. Інв. № МДМ–1 431/44. Білий метал. Розмір – 38/45,6 мм.
- Рис. 8.** Відзнака Пласту, 20–30-ті рр. ХХ ст. Інв. № МДМ–1 431/78. Проект Мирона Федусевича, виконання Роберта Лісовського. Жовтий метал. Розмір – 26,7/33,6 мм.
- Рис. 9.** “Свастика вдячності” Пласту, 20–30-ті рр. ХХ ст. Інв. № МДМ–1 431/1 692. Білий метал.
- Рис. 10.** Відзнака у вигляді емблеми пластового куреня “Лісові Чорти”, 20-ті рр. ХХ ст. Інв. № МДМ–1 431/663. Жовтий метал.
- Рис. 11.** Відзнака у вигляді емблеми пластового куреня “Лісові Чорти”, 20-ті рр. ХХ ст. Інв. № МДМ–1 431/664. Жовтий метал.
- Рис. 12.** Пам’ятна пластова медаль 3-ї Верховинської округи, Стрий, 1927 р. Інв. № МДМ–1 431/16. Білий метал, посріблення. Діаметр – 31,5 мм.
- Рис. 13.** Відзнака в честь 25-ліття українського Пласту. Прага, 1936 р. Інв. № МДМ–1 431/61. Проект Роберта

Лісовського. Жовтий метал. Розмір – 26,5/37,3 мм.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

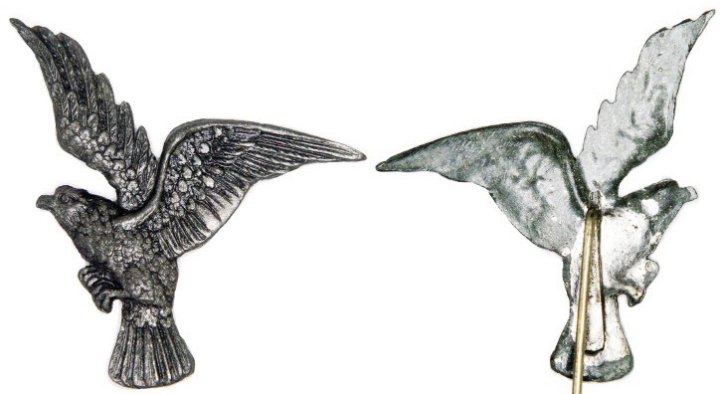

Рис. 4

Рис. 5

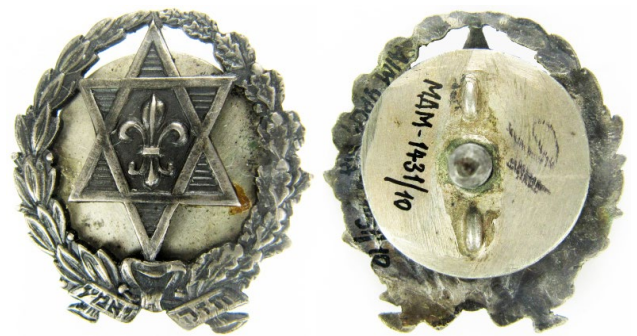

Рис. 6

Рис. 7

Рис. 8

Рис. 9

Рис. 10

Рис. 11

Рис. 12

Рис. 13